

Ulrike Burki & Lydia Fris

‘Je leert veel en toch sta je met lege handen’

Interview met Maarten van der Graaff

Foto: Merlijn Doornik

Maarten van der Graaff (1987) debuteerde in 2013 met de poëziebundel *Vluchtautogedichten*. Deze bundel werd met de *C. Buddingh'-prijs* bekroond. Voor de bundel die hierop volgde, *Dood werk* (2015), ontving Van der Graaff de *J.C. Bloem-poëzieprijs*. In 2017 verscheen zijn eerste roman *Wormen en engelen* en in 2020 zijn bundel *Nederland in stukken* (2020). Op moment van schrijven is Van der Graaff bezig met zijn tweede roman. Van 2010 tot 2011 was Van der Graaff ook eindredacteur bij Vooy's. Toen wij hem benaderden voor een interview ging hij daar dan ook met veel enthousiasme op in. Vanuit zijn schrijfresidentie in Krakau stond hij ons via het scherm te woord over schrijven, zoeken en vooruit durven kijken.

Je bevindt je op dit moment op schrijfresidentie in Krakau. Kan je ons daar wat meer over vertellen?

Er bestaat een netwerk van Unesco Literatuursteden. Utrecht is er daar een van en Krakau ook. Soms organiseert dat netwerk schrijfresidenties waarvoor auteurs zich kunnen opgeven. Zelf kon ik wel een periode gebruiken waarin ik ongestoord kon werken. Of toch in ieder geval een plek waar ik afstand kon nemen van de verplichtingen van het normale leven en de tekst waaraan ik nu werk volledige voorrang kon geven. Er zijn hier andere residenten die vanuit allerlei windstreken komen: Oekraïne, Duitsland en Polen zelf overigens ook. Het sociale contact met hen is een welkome afwisseling tussen het schrijven door.

Heb je sociale uitwisseling nodig om te kunnen schrijven? Is schrijven met andere woorden een sociale activiteit?

Ik denk dat jezelf opsluiten in een soort totale individualiteit wel beperkingen heeft. Je komt al snel in een voorspelbaar romantisch idee van de kunstenaar als ‘eenzaam genie’ terecht. De werkelijkheid dringt daarentegen een heteronome en sociale houding op en dus kan je als schrijver niet alleen leven, althans ik niet. Literatuur ontstaat in een context, en die context is niet per se alleen nationaal, maar ook internationaal. Het is voor een schrijver erg vruchtbaar om mensen tegen te komen die zijn ideeën, opvattingen en praktijken veranderen. Tegelijkertijd is het schrijven zelf natuurlijk niet iets wat je in dialoog doet. Uiteindelijk moet je toch echt ergens gaan zitten en meters maken. Ook dat hoort erbij. Je moet jezelf aanleren om alleen te kunnen zijn.

Vind je het belangrijk om actief deel te nemen aan de literaire wereld om een boek heen? Dat is natuurlijk ook sociaal, dat je met andere schrijvers optrekt, naar het boekenbal gaat en literaire avonden bezoekt.

Er zijn bepaalde plekken die erg belangrijk voor mij zijn geweest, plekken waar je elkaar dingen kan aanreiken, bijna een soort extracurriculair onderwijs. Voor mij is Perdu in Amsterdam zo’n plek geweest, een podium voor experiment en poëzie. Toen ik in Utrecht studeerde, leerde ik Frank Keizer kennen. Frank was toen redacteur bij Perdu en dankzij hem kwam ik er steeds vaker over de vloer en ontmoette ik allerlei andere schrijvers en dichters, zoals Hannah van Binsbergen en Fiep van Bodegom. Mensen die allemaal interessante dingen aan het doen waren, boeiende referenties hadden en dingen kenden die ik nog niet kende. Aan zo’n sociaal netwerk trek je je heel erg op. Iets als Vooy's werkt ook op die manier. Ik kwam bij Vooy's toen Emy Koopman in de redactie zat. Zij was mijn chef eindredactie en ik heb veel van haar geleerd. Je leert dingen van elkaar en vindt een wereld voor jezelf waarin mensen dezelfde dingen boeiend vinden als jij. Dat is belangrijk.

Zou je dan ook zeggen dat je eigen periode bij Vooy's je schrijverschap heeft beïnvloed?

Ja, toch wel. Ook omdat ik er kon oefenen met vormen die ik nog niet kende, bijvoor-

beeld interviewen. Ik heb toen Ellen Deckwitz en Willem Jan Otten geïnterviewd. Dat waren lange gesprekken, opeens zit je uren met iemand in een bar. Dat verbreedt je palet en arsenaal behoorlijk. En je leert ook gewoon hoe je stukken beter kan maken. Hoe begin je een stuk? Waar zit kreupelhout tussen? Wat kan weg? Wat moet de lezer echt weten en wat niet? Wat zijn de verschillen en overeenkomsten tussen een wetenschappelijk en een populair-wetenschappelijk stuk? Maar ook: welke plek heeft literatuur binnen een academische context? Dat zijn allemaal vragen die bij Vooy's belangrijk zijn.

Die symbiose tussen de academische context en de literatuur belichaamt je eigenlijk zelf ook. Je bent opgeleid als theoloog en volgde daarnaast vakken bij Nederlandse Literatuur en Cultuur en Filosofie.

Een mens is naar mijn idee ook niet onderverdeeld in losstaande identiteiten. Ik weet eigenlijk niet of ik me wel een wetenschapper voel. Ik ben natuurlijk ook weinig met mijn studie gaan doen in directe zin. De literatuur heeft alles overgenomen. En literair schrijven leer je niet echt op de universiteit. Natuurlijk beïnvloedt het kritisch nadenken, het bronnen lezen en de intellectuele uitwisseling die ontstaat op de universiteit wel mee wat je denkt en schrijft. En goed leren lezen. Ook dat is belangrijk. Weten hoe je een moeilijke tekst doorkomt, waar je op kan letten. Ik werk aan de kunstacademie in Arnhem, Artez, en daar merk ik dat mijn studie mij helpt om de studenten te begeleiden.

Ik zoek voortdurend naar manieren om iets zinnigs te zeggen over hoe ik me beweeg door de wereld, maar ook hoe anderen dat doen.

In Nederland bestaat er nogal een stroeve verhouding tussen de literaire en de academische wereld. Het lijken soms erg gescheiden werelden. Maar als je een levendige literatuur wilt hebben, dan zul je die ook goed moeten bestuderen. Als je dat niet doet, dan blijft er heel weinig over behalve een commercieel circuit waarbinnen de verkoopcijfers bepalen wat belangrijk is. Dat is niet bevorderlijk voor de mogelijkheden die je in literatuur kan aanboren.

Als schrijver ontkom je natuurlijk ook nooit echt aan dat commerciële circuit.

Schrijven is uiteraard geen zuiver idealistische bezigheid. Kunst en markt zijn met elkaar verbonden. Je kunt je daar kritisch toe verhouden, maar je moet het niet wegmoffelen in een vroom praatje over het grote geestelijke belang van de kunst. Dat is jezelf voor de gek houden.

Je wordt vaak beschreven als een echte millennialauteur. Wat vind je daarvan?

Puur feitelijk klopt het. Als je millennials demografisch beschrijft als alle mensen die tussen de jaren tachtig en de late jaren negentig geboren werden, dan hoor ik erbij. Maar ik moet eerlijk zeggen dat ik het generatiedenken niet zo interessant vind. Het wordt al snel een soort *shorthand* voor iets waarvan we alleen maar denken te weten wat het betekent. In het boek van Hans Demeyer en Sven Vitse¹ over de literatuur van de ‘millennialauteur’ snap ik de benadering wel, en ik ben dan ook benieuwd wat uit die analyse komt. Maar met het etiket ‘millennial’ heb ik niet zoveel. Wat mij meer interesseert zijn intergenerationele verbanden. Wat leren we van de generatie boven ons over politieke realiteiten die nu nog steeds belangrijk zijn? En andersom. Ik vind het interessanter om vanuit die allianties te denken dan om generaties als afgesloten hokjes te beschouwen.

Misschien kunnen we het ook even over een paar thema’s hebben die veel in je werk voorkomen. Je zei eerder al dat je studie Theologie niet zozeer inhoudelijk terugkomt in je werk. Maar natuurlijk komen thema’s als geloof, religie en gemeenschap wel veel voor in je oeuvre.

Thema’s ontstaan altijd pas achteraf. Als ik vertrek vanuit een thema ga ik al snel alleen maar beweringen doen, terwijl juist het denken het belangrijkste is; open denken, zonder al te weten waar ik wil uitkomen of wat ik voor het voetlicht wil brengen. Pas achteraf kan ik nadenken over wat de dingen verbindt die ik doe. Ik begin vaak heel zoekend, met een beeld dat me aangrijpt of iemand die me fascineert. Dan denk ik: wat kan ik daar nou over zeggen? En op zoek naar het antwoord, ontstaat wat ik schrijf.

Het woord ‘gemeenschap’ duikt inderdaad wel eens op in mijn teksten, vooral in de eerste dichtbundel *Dood werk*. En het speelt ook een rol in *Wormen en engelen*. Ik vind het moeilijk om daar iets zinnigs over te zeggen, omdat ik dan mezelf moet gaan analyseren en het is aan anderen om dat te doen, denk ik. De vraag wat samen zijn of politieke organisatie betekent binnen het huidige Nederland is in ieder geval wel een grondvraag van waaruit ik schrijf, maar het is geen programma. Het is volgens mij kenmerkend voor literaire teksten dat je ze niet kan terugbrengen tot één inzicht of gevoel. Ik zoek voortdurend naar manieren om iets zinnigs te zeggen over hoe ik me beweeg door de wereld, maar ook hoe anderen dat doen. En ik hoop dat andere mensen reageren op wat ik schrijf.

In die zin gaat de vraag naar wat gemeenschap betekent, dus ook over hoe literatuur werkt: verbinding aangaan door te schrijven, te lezen en te reageren? Ja, maar verbinding en gemeenschap, die woorden dragen ook het gevaar van uithol-

1 *Affectieve crisis, literair herstel* (2020). Voor een recensie van dit werk zie Vooy 39.3 (Beeks 2021).

ling of uitsluiting in zich. Je kan een heel fijne gemeenschap hebben waartoe toch allerlei mensen de toegang wordt ontzegd. Je mag die begrippen niet in beton gieten. Ik ga in de taal op zoek naar een manier om uit te drukken hoe ik het leven ervaar en hoe anderen het leven misschien ook ervaren. Dat is niet alleen een inhoudelijke zoektocht, het gaat ook over het materiaal zelf. Wat is een interessante regel of een interessante zin? Wanneer is een ritme boeiend? Wanneer werkt een bepaald perspectief? Dat zijn eigenlijk allemaal vragen die over de vorm gaan. En daaruit komt vaak een inhoud voort. Ik denk dat dat ook een antwoord is op de vraag of ik vanuit bepaalde thema's vertrek: ik vertrek vanuit de vorm. De vraag is steeds: hoe geef ik vorm aan de oneindige mogelijkheden die er zijn? Hoe perk ik dat in?

Als je een levendige literatuur wilt hebben, dan zul je die ook goed moeten bestuderen.

Is de vorm voor jou dan ook meer sturend dan de inhoud?

De vragen: wanneer kan ik doorlezen, wanneer niet, hoe kan ik zinnen aan elkaar verbinden en wanneer zit er een breuk, zijn voor mij belangrijk. Dit zie je terug in mijn derde dichtbundel *Nederland in stukken*. De vormvraag is de motor achter mijn teksten. Ook al kan een gedicht over allerlei dingen gaan, de reden waardoor ik er enthousiast van word, is vooral dát. Het is het materiaal dat ik zit te kneden. De taal is het materiaal, daar keer ik steeds naar terug. Je bouwt het eigenlijk helemaal op vanuit dat ene ondefinieerbare moment dat je zit te prutsen, en dan probeer je er iets in te zien. Je neemt wat er gebeurt dus ook maar gewoon heel serieus. Je denkt niet: nah, dat is nu eenmaal zo gegaan. Je gaat er juist mee verder.

Nu ben je al met je vijfde werk bezig. Vind je het belangrijk om een ontwikkeling in je schrijverschap te kunnen zien?

Zeker, zeker! Ik wil ook beter worden. Het is niet makkelijk om goed te schrijven, ik vind het zelfs heel ingewikkeld. Als ik niet het idee zou hebben dat ik vooruitga, en dat ik dingen kan die ik daarvoor nog niet kon, zou ik schrijven volgens mij ook niet meer leuk vinden. Of 'leuk', dat is zo'n banaal woord – maar dan zou ik er mijn interesse in verliezen. Ik wil een stap verder kunnen zetten, niet doen wat ik al gedaan heb. Natuurlijk is zo'n ontwikkeling niet een programma of een laddertje dat iedereen op dezelfde manier op- of afloopt. Als ik naar het proza kijk dat ik schreef toen ik 22 jaar was, dan is wat ik nu schrijf beter. Dat durf ik wel te beweren. Omdat ik meer grip heb op mijn materiaal, en ook meer open durf te gooien. En ik weet bijvoorbeeld technische dingen die ik vroeger niet wist. Hele stomme dingen, zoals hoe je de vrije indirecte rede interessant toepast. Als ik terugkijk naar werk van vroeger, dan herken ik me er vaak helemaal niet meer in. Dan lees ik iets terug en denk ik: o ja, dat heb ik geschreven. Maar eigenlijk voelt het alsof dat niet waar is. De tekst heeft zich dan van me vervreemd.

Dus schrijven is iets dat je kunt oefenen?

Ja, absoluut. Schrijverschap moet je ook niet mystificeren. Het is niet het oefenen van algemene regels, maar het oefenen van een eigen repertoire. Zoals je een taal leert; dan ben je je toch regels aan het eigen maken, en tegelijkertijd wordt het ook jouw manier van die taal gebruiken. Dat is bij vormontwikkeling in literatuur ook: je gaat ontdekken welke vormen voor jou interessant zijn en waarom. Zo begeleid ik mijn studenten ook. Die hebben weer eigen verlangens in het schrijven en ik vind het interessant om hen te begeleiden door vragen te stellen en samen vooruit en terug te kijken: waar zit het hem nou precies in?

Je bent ook redacteur geweest van Vooyo en je leest het tijdschrift nog steeds. Zie je een ontwikkeling in Vooyo door de jaren heen?

Lachend: Ja, min of meer, ik ben niet zo braaf dat ik alles doorneem. De thema's van Vooyo gaan natuurlijk mee met wat er op dat moment belangrijk is. Je ziet vooral de weerslag van de tijd in de themanummers. Ik vond het leerzaam om in de Vooyo-redactie te zitten. Bij het tijdschrift gaat het er ook om: hoe maak je een tijdschrift? Doordat de redactie van Vooyo vaak wisselt, blijft die vraag interessant. Je zit in zo'n redactie heel dicht bij elkaar in ontwikkeling, maar er is toch ook verschil. Dat ervoer ik ook bij Vooyo, sommige mensen waren verder en wisten beter wat er speelde. Ik had dan misschien weer andere kennis. Dat is wat zo'n omgeving heel boeiend maakt.

*Nostalgie kan literatuur
lamleggen.*

Het thema van dit nummer van Vooyo is 'oud en nieuw'. Wat zou je als schrijver graag zien als 'oud', maar is er nog steeds? Bijvoorbeeld iets in de literaire wereld, de literatuur of de literatuurwetenschap.

Daar moet ik even goed over nadenken, geef me een moment. *Het is even stil.* Nostalgie. Nostalgie naar de tijd dat alles beter was in de boekenwereld. Het idealiseren van het verleden, het creëren van een imaginair verleden. Nostalgie kan literatuur lamleggen. Het verhindert je om een nieuwe blik te werpen op wat de twintigste eeuw is geweest in de Nederlandstalige literatuur. Of nostalgie naar hoe het uitgeverswezen zou moeten zijn. Ik denk dat het heel belangrijk is om kritisch terug te kijken en scherp en toegewijd vooruit te kijken. Nostalgie werkt verlamdend; politiek en literair gezien is het dodelijk.

Zou je ten slotte alvast een tipje van de sluier kunnen oplichten over de roman waar je nu aan werkt?

De werktitel is *Onder asfalt*. Het begon eind 2019 met een kort verhaal dat uit de klauwen liep. Het werd steeds meer, er kwam nieuw materiaal bij. Ik wist eigenlijk helemaal niet waar het heenging, maar ik schreef en schrijf gewoon door, door, door. Nu ben ik in een korte tijd aan het bedenken wat die enorme explosie aan materiaal moet

worden. Het is een heel ander boek dan *Wormen en engelen*, het gaat niet over religie. Het nieuwe boek gaat wel over Nederland, en het gaat heel veel over snelwegen. Het lijkt een beetje op een dystopie, maar toch is het dat niet. Het is dan wel mijn tweede roman, maar het voelt totaal nieuw. Mijn basiservaring is dat ik me onervaren voel: ik weet niet hoe het moet. Het gevoel dat ik terugval in een soort totale onwetendheid. Je leert dingen en toch sta je met lege handen. Verder kan ik er weinig over zeggen, de ontwikkelingen in het verhaal hou ik voor mezelf en die kunnen jullie lezen wanneer het verschijnt. Wanneer dat is, weet ik niet, maar als het af is, is het af.